

Олена Зеленська, Анжела Посохова
Львівський державний університет внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ КУРСАНТІВ ЩОДО ЗАСВОЄННЯ ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ

© Зеленська О., Посохова А., 2006

Цілеспрямована організація самостійної роботи курсантів по засвоєнню фахової термінології англійською мовою, що має свої специфічні особливості, дозволяє вивільнити час на практичних заняттях для практики читання, аудіювання та усного мовлення, створити рівні умови праці для кожного курсанта, індивідуалізувати процес навчання, забезпечити міцність засвоєння лексики, а також поглибити не тільки знання курсантів з іноземної мови, але й спеціальності, тому що вони працюють над професійно спрямованою літературою.

The purposeful organization of the cadets self-training while learning special terminology which has its specific peculiarities, makes it possible to have more free time for reading, auditing and speaking at the practical lessons of English language, to create equal conditions of work for each cadet, to individualize the process of learning, to ensure the sound knowledge of the vocabulary, and not only to extend the cadets knowledge of English language, but the knowledge of their speciality as well because they deal with the professional texts.

Програмні вимоги щодо фахової тематики іноземною мовою досить високі. Курсантам треба вміти не лише читати оригінальні тексти з спеціальності, але й вести бесіду на теми фахового спрямування, передбачені програмою. При цьому рівень сформованості навичок і вмінь мовлення повинен відповідати граматичним, лексичним і стилістичним нормам мови, яка вивчається. Таким чином, курсанти мусять володіти, зокрема, лексичною компетенцією (тобто мати знання і здатність використовувати мовний словниковий запас), що складається з лексичних елементів (стійких виразів, однослівних форм) і граматичних елементів, які належать до закритих класів слів.

Специфічні особливості літератури з фаху, наявність у них великої кількості термінів і лексичного матеріалу, що має певні відмінності функціонування в науковому стилі, становлять значні труднощі для курсантів. Тому проблеми, пов'язані із засвоєнням лексики, особливо термінологічної, постійно привертають до себе увагу науковців, лінгвістів і методистів, які розглядають різні аспекти їх вирішення: переклад наукової термінології [11, с. 51–53; 12, с. 68–69, etc.]; специфіку термінів у фахових текстах [13, с. 96–98; 9, с. 103–106; 2, с. 340–342; 8, с. 400–402, etc.]; проблеми творення та формування термінології [3, с. 405–410; 4, с. 415–416, etc.]; методичні поради щодо роботи над та засвоєнням термінологічної лексики [6, с. 48–58; 15, с. 124–139; 16, с. 297–298; 10, с. 160–161; 1, с. 24–28; 5, с. 47–53; 14, с. 24–32, etc.] тощо.

Мета нашої роботи – дослідити певні особливості юридичної термінології англійської мови та визначити ефективні шляхи її самостійного опрацювання та засвоєння з метою відтворення в різних ситуаціях.

Оскільки терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки є назвами специфічних реалій або понять галузей науки, техніки, економіки, культури тощо, для того, щоб вміти спілкуватися чи читати фахову літературу, зокрема юридичну, курсантам необхідно вивчати спеціальні лексичні одиниці, тому що фахівець повинен володіти професійною лексикою.

Для розуміння значення нового слова, утвореного від уже відомого курсантам, велике значення має засвоєння ними системи словотворення англійської мови.

Для того, щоб навчитися правильно розуміти англійське усне та письмове мовлення, необхідно розуміти основні особливості англійської лексики, які відрізняють її від лексики української мови. До цих лексичних проблем, передусім, відносять полісемантичність слів і відмінності в колі їх значень в англійській і українській мовах, пов'язані з цими проблемами справи сполучуваності слів, омонімії, синонімії, вживання термінів тощо.

Перш, ніж торкнутися справи роботи курсантів над юридичною термінологією, необхідно з'ясувати деякі особливості, що стосуються правових термінів англійської мови. Це сприятиме вибору тих методів і засобів, які найефективніше допоможуть курсантам самостійно опрацьовувати фахову лексику та використовувати її на практиці в письмовому та усному мовленні.

✓ Терміни можуть бути виражені одним словом-терміном або термінологічним словосполученням, наприклад, *court, prison, jury, fraudulent bankruptcy, abuse of official position, crime committed in a state of intoxication, etc.*

✓ Правничі терміни, які вживають найчастіше, як правило, бувають полісемантичними, наприклад, *act* – дія; акт, діяння; документ; закон; постанова; *assassin* – убивця з політичних мотивів; найманий убивця, убивця на замовлення; терорист; *enforcement* – примус; правозастосування; поліцейське правозастосування; забезпечення правовою санкцією; примусове проведення в життя, примусове здійснення (*за рішенням суду*); примусове забезпечення виконання (дотримання, застосування) (*закону, права*); виконання (*судового вироку*); патрульна поліція; примушування до виконання вимог (*у т. ч. банди або злочинної організації*), etc.

✓ Залежної від контексту деякі часто вживані терміни можна використовувати як загальномовні слова, наприклад, *estate* – маєток; земельне володіння; *jur.* майно; *brief* – зведення, підсумок, резюме; *jur.* короткий виклад справи, складений для оборонця; *capacity* – місткість; обсяг; компетенція; *jur.* правоздатність, etc.

✓ Серед термінів найчастіше вживають іменники, хоча є терміни-дієслова (*to bribe, to enfranchise, to punish, etc.*); терміни-прикметники (*adulterous, custodial, foul, etc.*); терміни-прислівники (*ethically, faithfully, legislatively, etc.*); терміни-дієприкметники минулого часу (*crooked, evicted, perished, etc.*); терміни-дієприкметники теперішнього часу (*perforating – perforating injury, repelling – repelling evidence, damning – damning fact, etc.*).

✓ В юридичній літературі часто знаходять латинські вислови, наприклад, *jus cogens, pro et contra, gratis dictum, etc.*

✓ Вживають досить багато термінів-скорочень: *ack.* – підтвердження; *CM* – військовий (військово-польовий) суд; *K.B.* – суд королівської лави, etc.

✓ Зміст термінів, які вживають в англійській та американській юридичній науковій літературі практично однаковий, що пояснюється тісними політичними, діловими, культурними тощо контактами, хоча зустрічаються і відмінності внаслідок існування реалій у цих країнах та історичних причин, наприклад, *district attorney, амер. circuit attorney* – районний прокурор; *assessor* – іст. податковий інспектор (*в Англії*); *амер. судовий засідатель, etc.*

✓ Термінологічні синоніми застосовують досить часто, наприклад, свідок – *witness, attester, testifier, testator; bystander*; злочин – *crime, offence, malefaction, misdeed, perpetration, criminal act, penal act, guilty act, culpable conduct, guilty conduct, villainy, delinquency, guilt, enormity*, зловмисний – *malicious, wanton, evil, spiteful, etc.* Хоча вчені-мовознавці через критерії визначення «ідеального» терміна зазначають, що він не має синонімів у межіх однієї терміносистеми. Різні слова чи словосполучення, які позначають одне і те саме спеціальне поняття не є синонімами, бо вони означають поняття за різними диференційними ознаками [2, с. 341]. Але ми будемо дотримуватися думки про наявність термінологічних синонімів, оскільки для курсантів, які не є філологами та науковцями, буде легше і простіше засвоювати і запам'ятовувати синоніми.

✓ Також часто застосовують термінологічні антоніми, наприклад, доказ – спростування → *evidence – refutation*; обвинувачення – захист → *prosecution – defence*; ув'язнити – звільнити → *to imprison – to discharge, etc.*

✓ Серед термінологічних антонімів багато однокорінних слів, наприклад, *legal – illegal, lawful – unlawful, intended – unintended*, etc.

✓ Є чимало юридичних виразів, які мають у своєму складі дієслово *to be*, наприклад, *to be responsible for, to be at large, to be an accomplice*, etc.

✓ Вживають юридичні вирази з дієсловом *to have* у своєму складі, наприклад, *to have a clue, to have a long criminal record, to have access to secret documents*, etc.

✓ Часто вживають інтернаціональні правничі терміни, наприклад, *to discredit, extradition, latent*, etc.

✓ Для юридичної наукової літератури характерні певні сталі звороти, наприклад, *within the jurisdiction, in one's capacity, under sentence*, etc. Як правило, до їх складу входять прийменники: *without delay, on a charge of, by implication*, etc.

✓ Вживають вирази з дієсловами *to break – to break one's back, to break the case*, etc.; *to bring – to bring an action, to bring a case before the court*, etc.; *to call – to call somebody in testimony, to call to an account*, etc.; *to come – to come before the court, to come into force*, etc.; *to enter – to enter an action, to enter an appeal*, etc.; *to hold – to hold the affirmative, to hold a brief*, etc.; *to keep – to keep in custody, to keep the peace*, etc.; *to make – to make an ambush, to make an appeal*, etc.; *to put – to put an action, to put an affront*, etc.; *to set – to set free on bail, to set precedent*, etc.; *to take – to take a brief, to take the blame upon oneself*, etc.

Засвоєння спеціальної лексики викликає в курсантів значні труднощі. Основні труднощі полягають в репродуктивному (активному) оволодінні лексичним матеріалом. Не менш складним є й об'єкт навчання. Оволодіти іншомовним словом з метою репродукції означає оволодіти його звуковою та графічною формою, об'ємом значень, сполучуваністю з іншими словами та узусом, тобто прийнятим вживанням слова, який пов'язаний, з одного боку, з об'ємом значення слова, а з іншого, – з конкретною ситуацією мовлення. Але, враховуючи зазначені вище особливості юридичної термінології, можливо полегшити роботу курсантів. Найефективнішим видом роботи над лексикою є самостійна робота, оскільки тільки вона може сприяти глибокому та довготривалому засвоєнню нової термінології. Курсанти самі можуть обирати собі прийоми та форми роботи, які допоможуть їм опрацювати слова, словосполучення, вирази тощо, по-своєму організувати роботу, виконувати її в зручний для себе час, здійснювати самоконтроль. Така діяльність сприяє розвитку їх самостійності, творчості, активізує їх діяльність, а отже, створюються сприятливі передумови для навчання іноземної мови. Однак, це не означає, що викладач не контролює процес роботи над термінологічною лексикою. Навпаки, викладач планує та організовує таку роботу як в аудиторії, так і в позааудиторний час, дає чіткі та доступні методичні поради, як краще засвоїти лексику, а потім здійснює контроль за виконанням. Взагалі, самостійна робота зараз набуває особливого значення, оскільки перед школою і вищою школою стоїть завдання навчити учнів і студентів вчитися протягом усього життя. Умовою і результатом інноваційного типу навчання є сформованість в учнів бажання і здатності самостійно вчитися, шукати в різних джерелах інформацію і застосовувати нові знання, виробляти вміння діяти, прагнути творчості та саморозвитку [7, с. 34].

Для полегшення роботи над спеціальною лексикою варто згрупувати її за семантичними та структурними ознаками, виділити доступні для здогадки інтернаціональні слова, об'єднати в групи синоніми, антоніми, омоніми, звернути особливу увагу на «хибні друзі перекладача».

Курсантам пропонується виконання різноманітних лексичних вправ, які сприяють активізації словника. Вправи можуть бути різного плану в залежності від рівня підготовки курсантів: репродуктивні – для курсантів з більш низьким рівнем підготовки; пізнавальними – для курсантів з середнім рівнем підготовки та творчі – для курсантів з високим рівнем володіння іноземною мовою. Таким чином, здійснюється диференціація самостійної роботи.

Для прикладу лексичних тренувальних вправ можна навести словотворчий аналіз слів, добір терміна та його тлумачення, заміна пояснення в реченні відповідним терміном, вибір з кількох варіантів відповіді того слова, яке відповідає контекстові, групування синонімів та антонімів, визначення терміна в реченні за його першою буквою, робота з довідковою літературою, словником

тощо. Як один із принципів організації творчих завдань для курсантів з хорошим рівнем володіння іноземною мовою можна використовувати мовну здогадку, що сприяє розвитку в них мовного відчуття. Завдання повинні бути розроблені таким чином, щоб вся активна лексика, яку курсантам треба засвоїти, повторювалася у вправах в різних варіантах, так би мовити, постійно була на слуху.

Така цілеспрямована організація самостійної роботи курсантів по засвоєнню фахової термінології дає змогу вивільнити час на практичних заняттях для практики читання, аудіювання та усного мовлення; створити рівні умови праці для кожного курсанта, оскільки всім пропонують однакову кількість і вид вправ; індивідуалізувати процес навчання, бо кожний курсант має змогу працювати в найсприятливіших для нього умовах; забезпечити міцність засвоєння лексики, оскільки її раціонально і логічно повторюють, а також поглибити не тільки знання курсантів з іноземної мови, але й спеціальності, тому що вони працюють над професійно спрямованою літературою, що сприяє отриманню нової та потрібної для роботи інформації.

1. Вавилова С. И. *Об оптимизации работы над лексикой в аспирантских группах* // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі: Зб. наук. пр. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – Вип. 2. – С. 24–28.
2. Вислюбодська І. *До питання специфіки мовознавчих термінів* // Вісник: Проблеми української термінології. – Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2002. – № 453. – С. 340–342.
3. Гапонова М., Осадчук М. *Проблеми творення української термінології прикордонної та митної служби* // Вісн.: Проблеми української термінології. – Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2002. – № 453. – С. 405–410.
4. Голиборода І. *Особливості формування та перекладу сучасної нумізматичної термінології (дослідження англо-українських відповідників)* // Вісн.: Проблеми української термінології. – Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2002. – № 453. – С. 415–416.
5. Зеленська О. П., Бондаренко В. А. *Організація роботи з лексикою на заняттях з англійської мови в немовному вищому навчальному закладі* // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі: Зб. наук. пр. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Вип. 5. – С. 47–53.
6. Зюзенкова М. *Об использовании приема противопоставления в методической организации псевдознакомой лексики* // Лингвистика и методика преподавания иностранных языков. – М.: Наука, 1976. – С. 48–58.
7. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.*
8. Криськів М. *Правнича термінологія у мовленні студента-юриста* // Вісн.: Проблеми української термінології. – Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2002. – № 453. – С. 400–402.
9. Кудиба С. *Специфіка термінів у рекламному тексті* // Проблеми української термінології: Зб. наук. пр. – Львів: Ліга-Прес, 2004. – С. 103–106.
10. Логвиненко А. М. *Вивчення термінологічної лексики у процесі навчання іноземних мов* // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес: Мат. Міжн. наук. конф. (24–25 листопада 2004 року). – Чернівці: Рута, 2004. – С. 160–161.
11. Медведів А. *Переклад французької наукової термінології на українську мову та її захист від англіцизмів* // Проблеми української термінології: Зб. наук. пр. – Львів: Ліга-Прес, 2004. – С. 51–53.
12. Михайленко В., Сапожник І. *Еквівалентність у перекладі термінів торговельного права* // Проблеми української термінології: Зб. наук. пр. – Львів: Ліга-Прес, 2004. – С. 68–69.
13. Романюк А. *Термінологічні особливості фахової мови торгівлі (на матеріалі німецької та української мов)* // Проблеми української термінології: Зб. наук. пр. – Львів: Ліга-Прес, 2004. – С. 96–98.
14. Семенчук Ю. О. *Комплекс вправ для навчання студентів економічних спеціальностей англомовної термінологічної лексики* // Іноземні мови: Науково-методичний журнал. – К., 2004. – № 3. – С. 24–32.
15. Шахова Н. И. *Вопросы обучения пониманию слов в процессе чтения* // Лингвистика и методика преподавания иностранных языков. – М.: Наука, 1976. – С. 124–139.
16. Швачко С. О., Кобякова І. К. *Нові технології вивчення квантитативних одиниць англійської мови* // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес: Мат. Міжн. наук. конференції (24–25 листопада 2004 року). – Чернівці: Рута, 2004. – С. 297–298.